

PREUS DE SUSCRIPCIÓ

UN TRIMESTRE

Dins Espanya: una pesseta.
Fora d'Espanya: dues pessetes.

Redacció i Administració

General Barceló.—1.—2.º

PALMA DE MALLORCA

LA AURORA

Surt cada dissapte per donar ventim i altres erbes a n-es qui s'ho guany

PUNTS DE SUSCRIPCIÓ

A Manacor: Ca-Mestre Antoni Fiol Ferrer, 5.—Ca-Tamo Andreu Alcover, Plaça del Palau, 2.

A Palma: Llibreria d'En Gussó, Morey, 6.—Taller d'encuadernacions d'En Francesc Ferrer, Sta. Eulària, 25.—Llibreria Ernest Frau, Brossa.—Llibreria d'Alomar y Fontdevila Brossa.

Dietari d'una eixida a França i altres nacions.

(Continuació)

Dia 5 de juny

Cap a Amberes.—La ciutat.—Rubens.—Comtants de pintors an es Paissos Baixos

Avuy me som aixecat abans d'anar en-lloc; i qui no hu creu, que hu vaja a cercar. M'afic devers les vuyt i mitja dins es tren que venia de Bruselles, i ¡cap a Amberes com un llamp! De Bruselles a Malines tot es vert, ben vert, tot pla, casi tot terra regui-vola; i de Malines a Amberes dos diners de lo meteix. Estava tot ennigulat i feya cara d'haver de tornar ploure. Devers les nou arribam a Amberes; deix sa maleta an es depòsit de s'estació, i ¡hala a córrer mon! per dins Amberes, qu'es sa segona ciutat de Bèlgica en població: té devers 400 mil habitants. Sols e-hi ha Bruselles que'n tenga més. ¡Vaja quina ciutat més garrida i espléndida! Uns carrers molt amples, grans plassess, jardins; esglesies i edificis públics, una cosa superior; unes cases a molts de carrers vertaderament monumentals. Sembla una de ses grans ciutats alemanyes o ingleses. E-hi ha diferents redols de la ciutat que son molt més interessants i magnífics que no es més interessants i magnífics de Bruselles. Si Bruselles no tengués la Cort, seria inferior a Amberes.

Com hora-baixa me n'havia de tornar a Bruselles, no poria paupar gayre. He mirat an es Bädeler qu'era lo que hi havia que més m'havia d'interessar; i he pegat tot d'una a la Seu. Un poc abans d'arribarhi, passant per *Place Verte* (plassa verda), vetx una estatua colossal, dalt un soele magnífic. M'hi acost, i es estada s'estatua des gran pintor Pere Rubens, que, encara que fos nadiu de Siegen (Alemania), vengué a establirse aquí i s'hi passà gran part de la vida, i hi deixà ses seues obres caporals. Aquí vengueren a viure altres grans pintors com Van Dyck, Jordaens, Corneli de Vos, Seghers, Matsis, es dos Teniers, atrets pe' s'esplendor d'aqueix gran centre comercial com era Amberes durant es sigles XV i XVI. Pero ¿que tenia que veure es comerç ab s'art? ¡Ah! que tenia que veure? Que allà ont e-hi ha comerç, e-hi ha diners; i allà ont e-hi ha diners, e-hi ha art. Perque s'artista serà tot lo espiritual i sublim que volgueu; pero té un cos, qu'ha d'alimentar; té necessitats de la vida, qu'ha de satisfere; i se'n va, naturalment allà ont li paguen bé ses seues obres. I ¿aont les hi paguen bé? Allà ont corren diners. Perque això d'art, això de gastarse es diners ab obres d'art, e-hu fa qui en té molts. Es qui va primetjant, s'estima més omplirse es gavatx que gastar ab obres d'art. Tant es així, que s'historia de tots es pables e-hu confirma. ¿Aont floreixen ses arts sempre? An es grans centres comercials. ¿Quins eren es grans centres comercials an es sigles XV i XVI? Italia i es Paissos Baixos. Per això aqueixes dues nacions, o aqueys dos aplecs de nacions foren es dos centres de vida artística caporals d'Europa, per això allà hi va haver es grans pintors i escultors; allà hagueren d'anar a formarse es de ses altres nacions.

Idó bé, com he vist aquell monument an En Rubens, me som aturat

una bona estona a mirarlome. Es un des grans pintors qu'ha tenguts s'humanitat. ¿Qui sap es centenars de cuadros que deixá, tots brillants de dibuix i colorit, presentant gent sana i de bones carns. Tots es bons museus de França, Italia, Espanya, Alemania, Austria, Inglaterra, Suissa, tots solen tenir una sala o varies just de pintures de Rubens. Un no sap com s'ho feya per pintar tant molt i tant bé.

La Seu

Deix es monument de Rubens, i arrip a la Seu, dedicada, com casi totes ses Seus, a la Mare de Deu. Es sa més gran i sa més important de Bèlgica, i de altres bandes que no son Bèlgica. La comensaren l'any 1352, la seguiren an es sigles XV i XVI i no l'acabaren fins an es XVII. Aquesta Seu va patir molt des foc que s'hi calà l'any 1533, i des protestants *espanyadors d'imatges* l'any 1566 i des revolucionaris francesos de 1794 que passaren per allà. Es ogival de tercera època. Com té dos campanars a sa fatxada, devall aqueys campanars e-hi ha un trast molt ample, ab uns pilars gruixadíssims, que serveix com a d'atri. Aquesta Seu fa set naus de sis trasts, sense capelles, ab grans finestrels a sa nau major i a ses foranes, aqueys ab vidres de colors de sants pintats, preciosos ferm, i aquells ab vidres blancs. Demunt es portal major e-hi ha l'orga, i, apart demunt, un gran finestral de vuyt compartiments, de vidres de colors ab sants, una cosa preciosa de tot.—Es creuer té grans finestrels de vidres uns blancs i altres de colors an es costats; ara a cada cap s'hi obri un finestral de tota s'amplaria de sa nau ab vidres de colors ab sostres de sants.

Sa cúpula es molt original: es gran quadrat des quatre arcs torals que la sostenen, per via d'unes petxines, torna un vuytavat, que se'n puja per amunt fent quatre balconades que's van estrenyent, i acaben ab un cel·lars aont e-hi ha pintada sa glorificació de Maria Santíssima. Entre balconada i balconada hi ha finestrels. Llavo vé es cap de sa creu, de tres naus, de tres trasts, i llavo una nau absidal (que volta s'abside), aont desemboquen cinc capelles, admirables de tot pe' ses pintures que tapen totes ses parets i pe' ses magnífiques vidrieres de colors que guarneixen es seus altíssims finestrels, i sobre tot p'es *triptics* o *retauls* de tres fuyes que hi ha dins elles, d'alts relleus ab centenars de figuretes, representant escenes de sa vida des sants an-e que están dedicades aquelles capelles. Es tres trasts de sa nau major des cap de sa creu i s'abside les ocupen el chor i l'altar major ab un *retaul* barroc de marbres de diferents colors qu'es tan de veure derrera com devant i que fa de vasa a una pintura de Rubens, l'Assunció de Maria Verge. Es tres trasts d'aqueixa nau tenen grans finestrels de vidres blancs; ara es de s'abside son de colors ab sants pintats. A ses naus laterals des cap de sa creu, an es costat de s'evangeli hi ha tres capelles que son una preciosidat, una ab tres grans finestrels i vidrieres de colors ab sants pintats, bones de tot; cada capella presenta un *retaul* ogival, ple d'alts relleus representant sa vida des sant an-e qu'esta dedicada sa capella, i llavo fan unes portes per tancar es *retaul*, qu'están

pintades de sants, una cosa fina de tot. Ademés de tot això, per dins aqueixes naus i capelles ensá i enllá e-hi ha cuadros de sants des bons temps de s'escola flamenca; de manera qu' alló es un vertader museu.

I ¿que'n diren des creuer? E-hi ha penjats a ses parets es meravellosos quadros de Rubens: la crucificació del Bon Jesús i es seu famós devallament, i set o vuyt quadros més des meteix Rubens i d'altres grans pintors. Es *Decallament* se considera s'obra més notable de Rubens.—Ses naus foranes des cos de l'esglesia son molt més amples que ses mitgeres, i sa de sa banda de s'evangeli está consagrada a la Mare de Deu i sa de sa banda de s'epistola an el Santíssim Sagrament; pe' ses parets d'aqueixa, baix des finestrels, e-hi ha pintades ses Estacions del *Via Crucis* demunt camp d'or, i a sa capella de la Mare de Deu e-hi ha pintada, també demunt camp d'or, sa vida de la Reina de cels i terra.—Sa trona es barroca, de gran ingeni; e-hi ha més de vint estatuas, casi totes de tamany natural.

Es defores d'aqueixa Seu son magestuosos pe' ses seues grans trossades i pe' sa seua severidat. A sa fatxada fa tres portals. Es dos des costats son llisos; es des mitx es en gradació, de cinc arquiveltes ab enfilays de sants, i quatre sants de tamany natural a ses rebranques i an es pilar divisori e-hi ha la Mare de Deu, i part demunt sa llanda el Judici final.—Des dos campanars n'hi ha un d'acabat, altíssim; s'altre no més té un terç de s'altaria que havia de tenir. Es qu'está acabat, té 123 metres (635 pams).

Aquesta Seu revela sa pietat i sa prosperidat des feels d'Amberes. Sens dupte es una de ses grans Seus de la Cristiandat. Brillaria molt més si totes ses vidrieres fossen de colors, com a la Seu de Colonia. Es vidres blancs sempre resulten massa crusos i desgracien es conjunt una cosa de no dir.—Ses mides de s'interior d'aqueixa esglesia son 117 metres de llarg, 65 d'ample an es creuer i 52 metres an es cos de ses set naus, i 40 d'alt sa nau major, i creuer. (Tota la Seu ocupa 4.969 metres quadrats.

Cases de pintors.—Hôtel de Ville.—Museu Plantin-Moretus.—Museu de Folk-lore

Anant de s'estació a la Seu, som passat per devant sa casa que's va fer fer aquí Rubens i s'hi va morir; no gayre lluny de la Seu e-hi ha sa casa aont va néixer s'altre gran pintor, Davit Teniers. També está ben aprop de la Seu sa grandiosa, sa magnífica *Casa de s'Ajuntament* (*Hotel de Ville*), des sigle XVI, d'estil reneixement. Umpl tota una illeta. Sa fatxada principal té 78 metres de llarg per 34 d'alt, presentant de cap a cap dos sostres de columnes, ses d'abaix dòriques, ses de dalt jòniques; a s'mitx fa un átich o cos superior que se'n puja fins a 56 metres (280 pams). Pero lo que hi ha que veure, son es dedins. Está decorat tot com un palau de rey o emperador: trispols, parets i paladars de ses sales i quadros tot es de fustes precioses, marbres o pintures o obratge esculturat de grans artistes. Totes ses oficines son suntuoses i magnífiques; i no'n parlem de ses sales de reunió de *Conseyers* o *Retgidors* i sobre tot sa gran *Sala de Sessions*. Per tot e-hi ha xemeneyes monumentals,

per defensarse des fret, naturalment; perque lo que's diu aquí se veu que hi reyna més es fret que no sa calor.—Avuy, en bon dia 5 de juny, que devers Mallorca devien suar o poc s'hi faltaria, aquí si no estàvem a punt de tremolar, al manco jo, era perque anava arropat com dins es cor de s'ivern.

Aquesta grandiosa *Casa de la Vila* presenta an es cap d'amunt una capella ab sa figura de la Mare de Deu, patrona de la Ciutat, ab dues estatuas devora que representan la *Prudencia* i la *Justicia*, indispensables per esser bons comerciants i per anar p'el mon aont se vuya sia.—An aquella meteixa gran plassa e-hi ha una taringa de casals magnífics que eren d'antics *gremis*, i qu'ara els han restaurats.

D'aquí m'espitx an es *Museu Plantin-Moretus*. Això eren es dos célebres impressors, sogre i gendre, que fundaren i sostengueren aquí sa famosa imprenta, coneguda dins tot lo mon, una de ses més famoses que hi haja hagudes may. La fundá l'any 1549 En Cristófol *Plantin* i la seguí es seu gendre *J. Moerentorf*, conegut ab so nom llatinitat de *Moretus*. An aqueixa imprenta s'estampá sa celebríssima *Biblia Poliglota* de N'Arias Montano, que pagá En Felip II. Aquí s'estamparen un sens fi de llibres i de gravats ab un art i una netedat i una perfecció admirables. En Felip II doná an aqueixa imprenta es privilegi d'estampar es llibres litúrgics i de devoció per tots ets Estats d'Espanya. Com Espanya perdé aqueys Estats, ab so acabarse sa dinastia d'Austria i comensar sa de Borbón, també acabá per perdre-se aqueix privilegi, i s'imprenta de *Plantin* fini. S'Estat l'any 1876 comprá sa casa, tal com se trobava de mobles, quadros i ormetx d'imprenta, i n'ha fet un museu, qu'es de lo més interessant. Basta dir que just de retrats de diferents persones n'hi ha tretze de pintats des meteix Rubens. Allá hi ha caixes i caixes de lletra que servia per estampar tants i tants de llibres com sortiren d'aqueixa casa, es caràcters grecs, hebreus i de ses altres llengos que figuren dins Sa *Biblia Poliglota* (en moltes llengos) del gran Felip II. Allá se conserven fins i tot es mol·los per fer aquelles lletres; i ses prenses ab que's feyen ses tirades; i centenars i centenars de planxes gravades demunt fusta, demunt coure, demunt altres metalls que servien per fer gravats i tota classe d'estampes. I devora sa planxa e-hi trobau tres o quatre gravats fets ab aquella planxa; i n'hi ha de preciosíssims, vos ho asseguro. I ¿que'n direm des llibres? E-hi ha tot una col·lecció de tots es llibres estampats an aquella casa, que foren tants i tants, i una col·lecció des gravats que s'hi tiraven, que també eren una cosa grossa, fenthi es dibuixos artistes com Rubens, Jordaens i Van Dyck. Ademés e-hi ha una col·lecció de llibres estampats d'ets altres impressors d'Amberes des sigle XV i XVI. També's conserva s'arxiu de la casa, aont consta sa vida polent d'aqueixa casa en materia d'impressions, i documents de gran importancia pe' s'historia de s'art d'estampar. Allá hi ha de més a més preciosos tapissos flamencs i es mobles i robes de la casa des temps de *Plantin*.—Per donar una idea de s'importancia d'aqueix museu basta dir que umpl trenta cinc sales.

No es tant important es *Museu de Folk-lore (sabiduria popular)*. Son un parey de sales de juguets d'infant, mobles i robes de casa i altres coses que denoten sa vida íntima des poble antic d'Amberes.

Una dinada ab estudiants.—*Museu Royal de Belles Arts*.—Una font d'ingresos

Ab això s'era fet hora d'anar a dinar. Trop just allà devora un *restaurant*, me'n hi entr, m'assec a una taula que no havia negú, pero qu'estava enrevoltada de taules plenes de joves, que pronte he vist qu'eren estudiants, p'es delit que duyen. A Amberes sa sent parlar ben poc es francès; tothom parla flamenc. Aqueys estudiants parlaven alemany; movien molt d'estabó, pegaven grans cop de puny demunt sa taula quant un se'n anava o venia. Supós qu'això era sa despedida o s'arribada que se feyen. Servia aqueixes taules una al·lotella d'una vintena d'any, molt lleventa, determinada i de poca son. Es qui dinàvem, deviem esser quinze o setze, i no havíem d'estar gens per ella; donava cap per tot. He vist que nomia *Dina*, perquè cada un d'aquells estudiants no se treyen es seu nom de sa boca. *Dina* això, *Dina* allò. Ella feya es seu cap envant sensa perdre cala; i, si se'n hi acostava cap a ferli mica d'impertinencia, no res de particular, ella els-e llevava de devant ab un revés o una costerada, i ¡hala endevant a dur plats plens i a tornarlos-se'n buyts! I de totes ses taules: *Dina* això, *Dina* allò, i ella sempre navegant com un pern de rifa. Jo, com qui no n'es, los m'estava observant tant ells, com ella, per veure si farien o si dirien cap inconveniència, i no hi he notat res que no pogués passar. Es estat una escena que m'ha devertit molt.

Acabat de dinar, m'afic dins un tranvia, i ¡cap an es *Museu Royal de Belles Arts!* qu'es un edifici nou, quadrat, grandí, monumental, rodat de jardins. E-hi ha una quinzena de sales plenes des gravats que dibuixaren es grans pintors Rubens i Van Dyck. Allá's veu fins an-e quin estrem e-hu eren feners aquells dos genis de sa Pintura. Llavò hi ha sales d'escultura i de grans teles pintades, que son vistes d'Amberes des sitis que que va patir, de festes que s'hi feyen i d'entrades de reys i emperadors. Això es a sa planta baixa. Llavò vos ne pujau an es pis principal i vos hi trobau vint i cinc sales, grans casi totes ben plenes de quadros de pintors flamencs, antics i moderns. De moderns n'hi ha deu sales. E-hi cosa bona; pero en general son molt inferiors an ets antics (sigles XV, XVI, XVII). En materia de paisatges es en lo que's distingeixen més. Ara ets antics son una meravella. ¡Ja n'hi ha de preciosidats, sobre tot en pintura religiosa, que hu es casi tot. Aqueixa escola flamenca es un prodigi, una gloria altíssima de s'art de pintar.

Surt d'aqueix museu, i m'he hagut de tornar aficar dins un tranvia perquè no se volia aturar de ploure, i *wic-wic!* i *wic-wic!* i desiara era qualque cosa més que *wic-wic*. Me'n som anat a la Seu, perquè era s'hora de veure es quadros que hi ha de Rubens, ja que les tenen ordinariament ab una cortina davant, i es capvespre de dues a quatre tanquen l'església i decanten aquelles cortines; i, si hi voleu entrar, heu de pegar un franc. Es una font d'ingresos per la Seu ben ideada i llegítima. Naturalment que's dies de festa aquelles cortines están decantades i tot hom pot veure aquelles pintures immortals.

Brusca seguit.—St. Carles.—La Bossa.—St. Jaume

Vistes aquestes pintures, corr uns quants carrers sempre ab brusqueta brusqueta. Trop l'església de St. Car-

les, qu'era des Jesuites i feta d'ells de estil barroc, de tres naus de nou trasts, sensa capelles, ab tribunes demunt ses naus laterals, molt espayoses i ab finestral de vidres blancs. Es baixos de l'església están forrats de fusta d'aquella granada, ab grans confessoraris tot escultrats i ab figures de tamany natural. An es cap de ses naus laterals fa una capella i s'ábside es molt espayosa ab un retaule barroc de marbres de diferents colors, cosa preciosa. I no'n parlem de sa trona, de gran pompa ab boldrons de figures de totes mides. Se veu que aqueixes troncs tan pomposes son característiques de Flandes. Fora de Flandes no he vist res consemblant.

Surt de St. Carles, i seguia sa brusca; través *la Bossa*, gran edifici, antic, ogival, des bo, ab un pati, grandí, cubert de vidres, adornadíssim, un des patis més garrits qu'hagués vists may. Cansat de parar tanta de brusca, ja li volia estrènyer cap a s'estació, pero llavò afín una altra església; m'hi acost, i es estat *St. Jaume*: una església molt notable, ogival, de tres naus, de cinc trasts, ademés d'un atri que fa tot d'una que entren, ben ample, ab capelles i ets altars i retaules a un costat i an es fondo un gran finestral de vidres de colors ab sants pintats, bons de tot. Es finestral de sa nau major son de vidres grisencs. Llavò vé es creuer, sensa cúpula, ab dotze grans finestral an es costats, i a cada cap un finestral de tota s' amplaria des creuer i fins a ses voltes, cada un de vidres de colors ab sostres de Sants, ben notables. Es vidres des finestral des costats son grisos. Es cap de sa creu fa set naus de dos trasts; llavò se estreny, i fa sa nau absidal qu'enrevolta es presbiteri i hi desemboquen set capelles, totes ab finestral de colors i sants pintats. Ses naus foranes, abans d'arribar a sa nau absidal, son capelles de gran devoció, admirablement decorades ab magnífiques vidrieres de color ab sants a sostres a sostres. Sa nau major des cap de sa creu está ocupada p'el chor i l'altar major. El chor ocupa es dos trasts primers i está separat des creuer per unes arcades gregues-romanes, coronades d'una balconada i un gran St. Crist. Es tercer trast l'ocupa l'altar major, i s'espai absidal es retaule, de marbre, barroc, precios.

Sa tanca del chor está guarnida per defora de confessoraris monumentals i sepulcres de Bisbes. Per capelles rebranques i columnes se veuen precioses pintures antigues de s'escola flamenca, i llavo no'n parlem de sa trona, espléndida, ab bolic de figures de sants i angels de tamany natural i angelets que volen.—¡Que n'hi ha de moltes de Seus an el mon que no's poren posar ab aquesta església de St. Jaume d'Amberes. Jo a Espanya n'he vistes una bona partida.

Cap a Brusseles.—Bajanades i animclades anticlericals

Surt de St. Jaume; i sa brusca, en lloc de manegar revenia. Me pos dins un tranvia, i ¡cap a s'estació! aont he trobat un tren rapid que just llavo havia de partir. M'hi afic, i ¡de d'allà cap a Brusseles! a tota máquina. Per mi deviem fer 30 kilometres per quart d'hora.

No'm som temut des camí perquè havia comprat un diari d'avuy, i hi he llegides una partida de coses lo més salades sobre ses eleccions de diumenge passat. Es que's lliberals i socialistes están esglayats d'haver perdut. S'havien aficat dins es carabassot qu'havien de guanyar; sa veu que hu tenien tan segur, qu'ara fan moltes de riayes de sentirlos es plant i ses potadetes que fan. Ab tota formalitat juren i perjuren qu'eren ells que havien de guanyar, perquè ¡aont s'es vist! may una gent tan empiulada

i desxondida i plantosa com ells haver de romandre devall fuya i es catòlics demunt fuya? Això no pot esser! —Pero bé, dirá qualsevol que tenga gens de sentit comú, ¡han tenguts més vots ells o es catòlics? Es catòlics n'han tenguts molt més, i ells, ets anticlericals, e-hu confessen; pero es qu'ells havien consentit a guanyar. I perquè no han guanyat ara diuen:— ¡Això no val! ¡Fassem sa revolució! I ganes no les ne falten de ferla; i fins e-hu han provat, pero els ha dit tort, i es caporals seus han comprès que ab totes aqueixes coses lo que fan es tirar-se terra demunt i reforçar es Govern catolic, i quedar ells en ridícul, pero un ridicul ferest.

I es un gust lletgir ses explicacions que donen es diaris lliberals i socialistes de sa seua derrota. Uns l'atribuexen a que's Govern ha *corrupt* es cos electoral: ¿com? *Movent grans obres públiques, donant molta de feyna a fer; i naturalment, tots ets emprats ab tals obres públiques i ses seues families han votat p'es Govern.* De manera que's Govern catolic, per donar gust an ets anticlericals, no havia d'atendre a ses obres públiques ni donar feyna a negú. Així ets anticlericals, haurien pogut dir que's Ministres catolics no's cuydaven des bé públic, i que tot s'ho embutxacaven.—Altres diuen qu'es que está vist que tota sa regió de Brabant, tota la gent flamenca están fanatisats p'es clero, i que es perdre es temps i es lleixiu volerlos *civilisar*; i que es clero ha conseguit fer creure an es flamencs que ab aquestes eleccions s'anava a jugar sa sort i sa vida de sa Relligió. Ab aquest ardit, diuen ets anticlericals, es clero ha duyta la gent a votar. Es qui diuen això, s'obliden que ets anticlericals eren es primers que deyen que ells guanyarien i que enviarien l'Església i sa Relligió a fregir ous de lloca. S'ardit no era des capellans, sino des meteixos anticlericals.—Finalment, un altre periodic anticlerical ha trobada sa verdadera explicació de sa victoria des catòlics: es que an es sigle XVI, quant Espanya dominava tota aqueixa nació i es protestants—fort i no't mogues—s'hi volien aficar, En Felip II i es famós Duc d'Alba llevaren es cap i es coll a tots ets homos valents i dignes, i només deixaren es covarts, ets indignes, qu'allarguen es coll a tot. Per això la gent belga s'es doblegada a tot lo que's Govern ha volgut i ha votat p'es Govern, per servilisme.—I això hu ha dit tal periodic ab tota formalitat. De manera qu'aqueix periodic tracta sa seua nació de covarda, d'indigna, de composta de gent sensa dignitat ni decencia. Pero tot això es perquè ets anticlericals han perdut, perquè sa majoria de sa nació ha votat contra ells. Si té sort de votar per ells, com ells n'estaven tan segurs, a-les-hores ja no seria estat ver que En Felip II i es Duc d'Alba haguessen escabetsats tots ets homos dignes i de pit; a-les-hores només haurien aglapits es be-neyts, es biduins, es poques-coses.

¡No es ver que son deliciosos aqueys anticlericals, en perdre? Si es catòlics perden i lo meteix ses altres persones formals, e-hu prenen ab paciència, i no les passa p'es cap moure cap revolució. Ets anticlericals, com a lliberals de l'engán que son, si perden unes eleccions, llavò volen moure sa *revolució*. De manera que son tan poques-vergonyes que, segons ells, ses eleccions son bones si ells les guanyen; ara si les perden, so dolentes, una injusticia, i hi ha que apellent a sa *revolució*. ¡Ah farsants! ¡ah noninguns!

Ab això arribam a Brusseles. Com me'n en vatx anar, plovia; com e-hi som arribats, també plovia. Aqueixes aygos i s'energia des Govern ha calmat es nirvis d'ets anticlericals. Sembla que despuysanit a Liège mo-

gueren avalot; despararen a sa policia, i sa policia les torná ses pilotes an es joc, i en deixá tres d'estesos enterra, que ja només hagueren mester es fossen per soterrarlos. Com se suposa qu'ara la prensa anticlerical diu qu'eren innocents aqueys tres. Sempre resulta lo meteix per tot arreu: es revolucionaris s'alsen, envesten sa forsa pública a tirs, sa forsa pública les para clot, i n'endevina qualquín. Idd'estigau segurs que sempre es un innocent, un santet en vida, que no volia fer mal a negú. Així hu diuen llavò es revolucionaris. Que les compr qui no les coneix!

Me diuen que aquí anit passada un flotó de socialistes, cremats d'haver perdudes ses eleccions, trencaren a pedrades es vidres de ca's Rector de l'església allà ont jo vatx a dir missa, i hi volien calar foc; pero sa policia les va fer buydar. De manera que, perquè havien perdudes ses eleccions, e-hu havien de pagar es vidres de ca'l senyor Rector, i no sols es vidres, sino sa casa; i ¡visca sa llibertat! ¡Ah! no hi pensava: ¡i sa germandat! I ara anauvosne a fiar de sa llibertat i de sa germandat que's poren esperar des companys socialistes! ¡Farsants, més que farsants! ¡Polissons, més que polissons!

I prou per avuy! Fins demá, si Deu ho vol i Maria!

Dia 6 de juny

Diada del Corpus esveuvada.—Sta. Gudula.—Cap a Lovaina.—La Seu.—Hôtel de Ville.

Aquí com a França no se celebrá sa diada del *Corpus*, perquè això estava unit ab França quant Napoleon I celebrá es *Concordat* ab el Papa, i, per facilitar més s'observança de sa lley de Deu i de ses lleys de l'Església, el Papa consentí que's llevassen totes ses festes d'entre-setmana, deixant just Nadal, Ascensió i l'Assunció de Maria Verge. De manera qu'aquí com a França el *Corpus* es un dia fer com a qualsevol altre. Això per un espanyol es molt escruu; creysme que no me'n poria avenir de no veure per aquí sa festassa que hi ha avuy a tots es pobles d'Espanya.

Som tornat a veure la Seu de Sta. Gudula per lo molt que m'agradá sa primera vegada que la vatx veure, diumenge passat. E-hi he hagut d'anar i tornar ab aygo. Sobre tot, bé poré dir que coneç Brusseles ab brusca; casi no l'he vista d'altra manera. Això ha fet que m'affuixás d'anar a veure certes coses ben interessant. E-hu he deixat per quant torni, si Deu ho vol i Maria.

Com he hagut dinat, suposat que tant meteix no hi havia festa del *Corpus* ni un sant remey, prenc es tren, i ¡de d'allà cap a Lovaina! a tota máquina, casi sempre per terra plana, tota endiumenjada de verdor i verdor. Al manco hi som arribat sensa brusca, gracies a Deu.

Lovaina es una ciutat de 42.200 habitants, antiga capital de Brabant, i de gran importancia comercial durant l'edat-mitja (sigles VII-XV).

Quant brillá de ver fou an el sigle XIV, qu'arribá a tenir 150.000 habitants.

Me'n som anat cap dret a la Seu, dedicada a St. Pere, ogival flamejant, de 3.ª època, comensada an es sigle XV i acabada an es XVI. Té dedins 92 metres de llarc per 25 d'alt. Fa tres naus. Tot d'una que hi entrau p'es portal major, troban un trast ben ample, casi quadrat; correspon an es grans campnars que hi ha comensats a sa fatxada; llavo venen cinc trasts de ses tres naus, sensa capelles, ab grans finestral de vidres blancs. An es portal major e-hi ha un canzell de fusta vermeyenca, tot escultrat de fuyatges, figures de sants, pilastres i entaulaments. No sé si n'havía vist cap may de tan precios de canzell. Es creuer no té cúpula, pero sí grans finestral de vidres blancs. Es cap de

sa creu es de tres naus de quatre trasts, i enrevolta s'abside una nau absidal, aont desemboquen set capelles, totes ab vidriures de color i sants pintats i es principals Misteris de sa vida temporal del Bon Jesús; i part demunt ets altars o p'es costats precioses pintures de s'escola flamenca. Sa nau major des cap de sa creu està ocupada per l'altar major i el cor, i separada des creuer per tres arcades conopials ab una cresteria i quatre sants plegats, part demunt els quals se'n puja un gran St. Crist ab Maria Verge i St. Juan abaix, dominant tot s'ambit de la Seu. Es cadirat del cor es llis, i es retaule major de marbres de diferents colors, barroco, tan de veure de devant com de darrera. An es costat de s'evangeli se'n puja un Sagrari en forma de torre, ogival, de més de 50 pams, ben preciós. Sa tanca del cor té tota s'esquena plena de baixos relleus de's *Via Crucis*. Es finestral des costats del cor son de vidres blancs; es de s'abside de color ab sants pintats.

Lo que també crida ferm s'atenció en sa trona. Es de llenya vista; figura com un pilar de grans blocs sensa llavorar, i caragolada per ells una especie de parra. Abaix e-hi ha St. Pau, tombat a terra ab so cavall i un jove que'l se mira tot esglayat. Més amunt un àngel que llansa una fletxa en forma de llamp a St. Pau; un altre àngel volant aguanta un St. Crist p'es predicadors. Entre ses dues escales que hi ha per pujar, fa una cova que hi està St. Pere ab so gall dins una encletxa. Es torna-veu son uns grans cortinatges qu'agaunten boldrons d'àngels volant. En terra devora St. Pau i es cavall, a un recó, guayten una raboa, un escorsó i un calápet; per un forat de penya treu es cap una serp i una altre llenega per un ressingle; part demunt St. Pau e-hi ha un esquirol enfilat per aquella parra, qu'escolta mirant cap an es predicador. A un altre recó e-hi ha un parey d'animals per l'estil de conis.

Just devora la Seu e-hi ha es famós *Hôtel de Ville (Casa de la vila)*: es un d'ets edificis ogivals de 3.ª época més importants que's coneixen; cuantra passa d'elegancia es de Brusseles, Bruges i Gant. Es des sigle XV: fa tres pisos, i es un entrunyellat de pilastres, arqueries, finestral, contraforts, represes, dosserets pinacles, finestral, i estatuas de sants i de gent cèlebre de Lovaina. Es segur que hi ha més de cent estatuas.

L'Universitat catòlica.—Esglesia dels Jesuïtes.—Esglesia dels Dominics.

He volguda visitar l'Universitat catòlica que hi ha aquí, tant famosa dins tot lo mon catòlic. La fundaren an es sigle XV el papa Martí V i el duc Juan de Borgonya. An es sigle XVI contava 4.000 estudiants i 43 col·legis. Es francesos la suprimiren l'any 1797; fets fogir aqueys, la restabliren l'any 1817. L'any 1834 s'Estat belga renuncià an aqueix edifici i se'n feren càrrec es bisbes belgues, que l'han sostenguda fins ara. Actualment té cinc «Facultats» i 1.600 estudiants, molts d'ells dins es col·legis del «St. Esperit», des «Josefites», de «Maria Teresa», del «Papa Adrià» i altres. Està distribuïda aqueixa Universitat dins una partida d'edificis, alguns ben grans.—Me som afixat dins un d'aqueys edificis; e-hi trop un capellà, que s'es demostrat molt amable donantme totes ses claricies que li he demanades.

Es sol ja era post, i voltant carrers i carrers, de cases baixes i ben enllestides, arrip a s'esglesia des Pares Jesuïtes, nova de trinca, romànica, de tres naus de set trasts ab tribunes demunt ses naus des costats, ab finestral a sa nau major, de vidres grisos. S'abside no es cilíndric, sino una paret plana; l'altar major, sensa

retaule: ses parets fan galeries d'arquets, i dins cada un, un sant pintat. A ses naus laterals, en lloc de capelles, e-hi ha magnífics confessionalis, i part demunt unes estacions del «Via-Crucis», molt ben pintades. Tota aqueixa esglesia es policromada.

Surt d'aquí, i ja li he estret cap a s'hostal; pero a un carrer vetx un edifici nou, gran, en forma d'esglesia. E-hi entr, i es estada una esglesia nova que hi tenen es «Pares Predicadors», ogival, nova, de tres naus de sis trasts, sensa capelles. An es cap de ses naus laterals fa una capella; s'abside acaba ab una paret plana. Es Frares dominics cantaven «Matines», i casi tota l'esglesia era plena de gent.

Vista depressa aqueixa esglesia, he seguit cap a s'hostal; i prou per avuy! Fins demà, si Deu ho vol i Maria.

Dia 7 de juny

Un entrevers ab un bavarès.—Cap a Liège.—La ciutat.—La Seu.

Com ja havia berenat, que devallava per pagar s'hostalatge, me trop s'hostaler que les havia ab un homo que conversava i conversava, i s'hostaler no l'entenia. Jo'l m'escolt, i es estat un alemany. Li deman d'ont es, i me diu qu'es de Baviera, de Munich. L'homo ha tenguda una alegría grossa com ha vist que jo l'entenia. M'ha dit que tenia fam, que no poria menjar fret, sino calent, carn. Pero s'hostaler ja li havia fet fregir ous estrellats, apurat de no entendre'l i cregut que sempre los se menjaría. Pero llavò com ha vists ets ous es bavarès, ha dit que no anava de ous. A le fi s'hi es abordat. M'ha dit qu'era director d'una companya de comedians, i que se'n anava a Amberes. Agrait l'homo an es favor que jo li havia fet de posarlo ab comunicació ab s'hostaler, volia, forsat forsat, que me calàs dins l'ànima un garraf de cervesa o una botella de vi; i allà feya senyes a s'hostaler ab grans manotades que me dugués aquelles coses, i qu'ell pagaria. Jo li he dit que no poria esser, perque sa primera condició per beure es tenir set, i que jo no'n tenia, i que no era cap alemny, que may les vé a un garraf de cervesa. I dic garraf, perque es tassons ab que per aquí i per Alemanya beuen sa cervesa son com a garrafs de grans. Pero es bavarès, com més anava més manotades feya a s'hostaler que'm dugués vi o cervesa.

I jo a-les-hores he cregut que lo millor era fogir, i som fuyt cap a sa meva cambra. Jo no m'agontava de riayes d'aquell pas; pero es temps me curtetjava massa per haver m'hi d'entretenir pus.

Se fan les nou, i prenc es tren ràpid cap a Liège aont som arribats devers les deu, fent una via espantosa. Ab un tren ordinari, e-hi haurian posades més de dues hores.

Liège es una ciutat de 194000 ànimes; s'hi apleguen dos rius; es sa capital de la Wallonia, una regió que tenen una llengo propia, que no es flamenc, sino una llengo neollatina, consenblant an es francès. Es una ciutat ben garrida: carrers amples ab grans aceres i nets; cases baixes i d'aspecte senyorial. Com a les tres i busques havia de prendre es tren cap a Colonia, som anat només a veure lo principal. Pec tot d'una cap a la Seu, dedicada a St. Pau, fundada an es sigle X, refeta an es XII i adobada an es XVI. Primer només era una *Collegiata*; es Seu de 1802 ensà. Té un campanar gruixadíssim an es cap de devant, sensa portal, de 90 metres d'alt (450 pams). Fa cinc naus de set trasts, ab grans finestral de vidres, uns pintats i ets altres grisos, a ses naus foranes, qu'estan convertides en capelles, separats es trasts de dos en dos per via

de rafes, i tots aqueys espays son policromats i hi ha qualche retaule preciós de tot. Sa nau major presenta grans finestral de vidres grisos i un trifori, o galeria d'arquets, que corre p'es creuer, que té igualment grans finestral an es costats i a cada cap. Es cap de sa creu fa set naus de tres trasts. Ses sis naus laterals acaben ab una capella; i aqueixes capelles unes tenen altar i ses altres no. Un d'aqueys altars es de coure d'aurat i ab esmelts, cosa bona de tot. Sa nau major des cap de sa creu es una maravella de decoració: finestral a cada costat i a s'abside, tots ab vidres de colors plens de sants, preciosos ferm; i tot lo demés, panys de paret, rebranques, pilars, tot policromat, ab sostres de sants i àngels ab aurioles d'or; i ses voltes totes policromades ab grans brancatges i flors. Tot es creuer també es policromat, ab grans fileres de sants i esbarts d'àngels ab aurioles d'or. Lo qu'es notable de tot son ses vidriures de cada cap de creuer, ampllissimes, altes fins a ses voltes, de vidres pintats ab fileres i fileres de sants. Ses voltes des creuer i de ses tres naus des cos de l'esglesia també son policromades. A s'entrada des presbiteri hi ha dos altars i retaules d'aram, daurats i ab esmelts i baixos relleus, que valen uys per mirar. Sa trona es ogival i polida de tot.

Se veu que a Liège e-hi ha diners i gent de molta de fe.—He vist un capellà que sortia de la Seu. L'he escomès; m'ha contestat a tot lo que li demanava; m'ha acompanyat un tros, i m'ha mostrat es punt aont dimars passat avespre varen caure ferits de mort aquells tres socialistes, innocents segons es seus confreres, que eren des qui s'anostraven desparant a sa policia. ¡Que Deu los haja perdonats! Amèn!

Un museu de pintura.—St. Martí.—Sta. Creu.—Altres edificis.

Deix aquell capellà, i entr a s'Academia de Bellas Arts aont e-hi ha un museu de pintura moderna. He recorregudes ses sales, i no hi ha gayre cosa bona. Surt d'aquí, i per amunt per una costa que fa la ciutat cap a una esglesia de St. Martí, famosa perque va esser allà ont se celebrà per primera vegada, l'any 1246, sa festa del *Corpus*, a consecuencia de ses visions de Sta. Juliana, Abadessa de Cornillon, festa que fundà el Papa i que després va estendre a tot lo mon.

Es una esglesia preciosa: té un gran campanar an es cap de devant, sensa portal; fa tres naus de quatre trasts ab capelles, ab grans finestral an aquestes i a sa nau major, de vidres grises. Ets altars de ses capelles están a un costat. Es creuer es sensa cúpula, ab grans finestral a cada cap, ab vidres lleugerament colorits. Es cap de sa creu només fa una nau de tres trasts i abside de set cayres, ab grans finestral de vidres de color ab sostres de sants. An es costats, baix des finestral, es tot ple de pintures murals de s'historia i miracles de s'institució de l'Eucaristia i de sa festa del *Corpus*.

Surt d'aquesta esglesia, prenc es cap-avall, i en trop una altra, *Sta. Creu*; pero, com ja havien tocad es dotze, estava tancada. Aquí les tenen tancades de dotze a dues, per que ets escolans puguen anar a dinar descansats.

Jo també m'hi atur a dinar a un restaurant qu'he vist, i després he visitats es magnífics palaus de *Justicia (Palais de Justice)* i de la *Ciutat (Hôtel de Ville)*, aquell molt més important que no aquest. He vista també part de l'Universitat; i top a l'esglesia de St. Bartomeu, romànica, des sigle XI per defora, i per dedins renovada de cap a peus i sensa res de romànic. Estava tancada; deman a

a un homonet que vetx, aont era ca-s'escolà, me mostra ca's Rector i m'hi afix. Surt el Sr. Rector i feym una conversada de ses coses de Bèlgica i me demana de s'estat de sa fe dins Espanya, i n'hi don sa claricia. M'ha dit qu'allà tenen molts de socialistes, que tayan claus i retxen ses espases perque perderen ses eleccions; pero que's catòlics d'allà no dormen, gracias a Deu.—Llavò ab s'escolà som entrat dins l'esglesia, qu'es de cinc naus, sensa capelles an es costats, sino an es caps, veynat de l'altar major. A una d'aqueixes capellas e-hi ha ses célebres *fonts de batisme*, de bronzo, fetes l'any 1112 per l'Abadia d'Orval: presenten cinc cayres, ab un baix-relleu a cada cara, relatiu an el St. Batisme, i an es peu guayten deu bous, tots diferents de forma.

Llavò som entrat an es *Museu d'Ansembong*, una casa d'uns senyors de l'antigüea, que's conserve tal com ells la tenien. E-hi ha objectes de relativa importancia.

Moltes d'altres coses e-hi ha que veure a Liège, pero me'n he hagut d'afuixar per porer arribar a Colonia ab claror, qu'es així com convé arribar a ses grans ciutats, segons e-hu he esperimentat ab sos meus viatges. Així es que me som espitxat a s'estació, m'he afixat dins es tren, i cap a Colonia! Al punt som estats a la frontera. Es de sa duana d'Alemanya son passats per dins es wagons sensa fermos obrir cap maleta, i hem seguit de d'allà ben acanalats. Aquí s'es acabat de sentir parlar francès, i m'he hagut de destirar de s'alemany, qu'es una mica més mal de remugar que no es francès. Aquí hem hagut de fer córrer es relloige una hora redona, perque a Alemanya van una hora devant noltros. He perduda per lo meteix una hora. ¡Ventura que, en tornar entrar dins França, la recobraré! Manco mal!

A les set i mitja som estats a Colonia, i ja no era hora d'anarhi a córrer la gandayna, sino a sopar i a jeure. Això es lo qu'he fet.

I per lo meteix fins demà, si Deu ho vol i Mari.

Dia 8 de juny

Colonia, gran ciutat.—Cerca qui cerca un amic.

Colonia es una de ses grans ciutats d'Alemanya, es centre comercial més gros de l'Imperi, de 402000 habitants. Cinc sisenes parts d'ells son catòlics. Colonia en quant a esglesies es Roma d'Alemanya. Com ja en vatx parlar llargament dins es *Diari de s'Escola* de 1907, no es cosa de repetir sa descripció. Qui vulga sebre lo que'n dic, que veja aquell *Diari* publicat l'any 1908. Ademés, jo no som vengut a Colonia aquesta vegada més que de pas, i just cont anar a veure la Seu pe' s'importancia excepcional que té.

M'he passats per la vista un munt de periodics de Mallorca, que no n'havia vist cap pas de devers dia 28 de matx, i a les onze surt per anar a veure un amic que tenia aquí. Cerc demunt es pla es seu carrer, prenc un tranvia per guanyar temps, arrip a sa casa aont m'havia escrit tal amic qu'habitava, i me diuen que ja no hi està. Deman si saben aont s'es mudat, i me diuen qu'està a *Handels-hochschule (Alta-Escola-de-Comers)*. Cerc demunt es pla aquesta *Alta-Escola*; la trop, m'hi espitx, e-hi arrip a les dotze. Vetx una *finestrella* que demunt diu *Pedell (Virell)*. M'hi acost; guayta un senyor, li deman si es aquí tal amic, i me contesta que ja no hi està, que ja no hi ensenya. Li deman si sap per ont para, i me contesta que fassa favor d'esperar un poc, i hu anirà a demanar. Torna dins una estona, i me diu que no ha pogut aclarir res de totes ses oficines

